

УДК 332.145

О. О. Рябоконт,
аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

O. Ryabokon,
post graduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN TERMS OF FISCAL DECENTRALIZATION OF THE ECONOMY

Стаття присвячена соціально-економічному розвитку України в умовах бюджетної децентралізації економіки. Проаналізовано шляхи надходжень до місцевих бюджетів, що передбачені бюджетною децентралізацією, розглянуто переваги та недоліки бюджетної децентралізації та виділено джерела підтримки соціально-економічного розвитку регіонів України. Звернуто увагу на зарубіжний досвід.

This article focuses on the socio-economic development of Ukraine in terms of fiscal decentralization of the economy. The ways local revenues envisaged fiscal decentralization, consider the advantages and disadvantages of fiscal decentralization and selected sources of support socio-economic development of Ukraine. Attention is paid to foreign experience.

Ключові слова: бюджетна децентралізація, соціально-економічний розвиток, місцеві бюджети, державний бюджет.

Key words: fiscal decentralization, social and economic development, local budgets, state budget.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку економічних відносин в Україні характеризується посиленням ролі місцевих органів влади в економічному і соціальному розвитку територій. Найбільш вагомий фонд фінансових ресурсів місцевого самоврядування на сьогоднішній день — місцевий бюджет, який є основним джерелом доведення кінцевих результатів суспільно-локалізованого виробництва до територіальних спільнот та спрямовується на задоволення потреб суспільного споживання. Забезпечення ефективного

соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень держави будь-якого рівня об'єктивно обмежується станом його фінансових ресурсів, збалансованістю дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів.

Проблемами формування та використання місцевих бюджетів з урахуванням потреб адміністративно-територіальних одиниць різних рівнів займалися провідні науковці, а саме: О. Василик, Н. Васильєва, П. Ворона, Ю. Каспрук, Н. Осадчук, К. Павлюк, В. Харченко та низка інших [1].

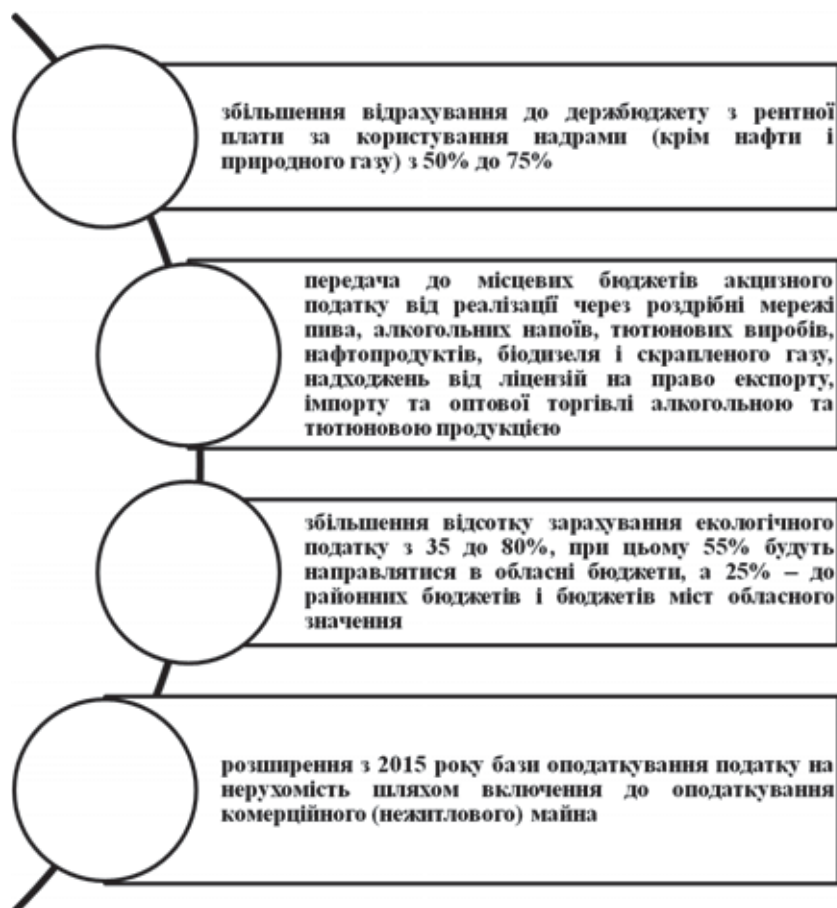

Рис. 1. Шляхи надходжень до місцевих бюджетів що передбачені бюджетною децентралізацією

Джерело: [3].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під поняттям бюджетної децентралізації розуміють процес передачі повноважень (функцій, компетентності, відповідальності) від центральних органів влади до місцевих. Іншими словами, це є перерозподіл функцій і повноважень єдиної державної влади, між відповідними органами державної влади з одного боку, і органами регіонального (місцевого) самоврядування, з іншого боку.

В економічній теорії підхід щодо децентралізації міжбюджетних відносин отримав розвиток у сер. ХХ ст. Цьому сприяло пошук напрямів зниження неефективного розподілу міжбюджетних трансфертів центрального уряду у багатьох країнах Європи, США, Канаді, Японії. Засновниками теорії фіскальної децентралізації є англійський економіст Ч. Тібу, а також американський учений Р. Масгрейв.

За Ч. Тібу фіскальна децентралізація підвищує конкуренцію серед органів місцевого самоврядування, а також сприяє ефективності бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, оскільки місцеве самоврядування більш проінформоване про по-

треби населення регіону, на відміну від центральної влади.

Термін "децентралізація" багатозначний, в класичному розумінні означає послаблення централізації; така система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління. Науці відомі різні концепції децентралізації: економічна, політична, адміністративна, географічна, фіскальна (бюджетна) тощо. Оскільки проблематика нашого дослідження лежить в площині визначення ступеня впливу бюджетної децентралізації на економічний ріст, а відтак, і розвиток регіонів, то видається за доцільне зупинитися на розкритті економічної сутності бюджетної децентралізації.

За економічним змістом бюджетна децентралізація покликана підвищувати ефективність функціонування бюджетної системи. Передача повноважень на місця та самостійність у прийнятті рішень при формуванні доходів та використанні бюджетних коштів — це теж прерогатива бюджетної децентралізації.

Рис. 2. Переваги та недоліки бюджетної децентралізації

Джерело: [8].

Вдало проведена бюджетна децентралізація сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує "грунт" для росту і розвитку. Чи не найважливішим аспектом бюджетної децентралізації є право місцевої влади визначати форми надання суспільної послуги. [6]

Р. Масгрейв вважав, що децентралізація міжбюджетних відносин сприяє ефективному розміщенню ресурсів. Вона спирається на принципи відповідності, централізованого перерозподілу, фінансового вирівнювання, національних бажаних благ.

У сучасній економічній теорії отримали розвиток концептуальні підходи щодо визначення міжбюджетних відносин. В. Кравченко та І.О. Луніна під міжбюджетними відносинами розуміють форму взаємозв'язків і взаємозалежностей щодо розподілу відповідних повноважень між державними органами влади й управління та органами місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових

зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів.

Фінансову основу місцевого самоврядування складає відповідний бюджет. Саме місцевий бюджет можна вважати центральною ланкою фінансової системи місцевого самоврядування і саме через бюджетні повноваження реалізується фінансово-правова компетенція органів місцевого самоврядування (як зазначалося, це повноваження у сферах: доходів, видатків, здійснення запозичень; процесуальні повноваження).

Законодавство Словацької Республіки передбачає власні позабюджетні фонди місцевого самоврядування. Джерелами формування таких фондів є: залишки коштів фонду минулих років; профіцит бюджету; надходження від господарської діяльності після сплати податків і зборів [4].

У багатьох країнах, що розвиваються (Індії, Філіппінах, Колумбії, Аргентині, Бразилії та ін.) неефективність центрального уряду в забезпеченні необхідного рівня державних послуг при значному бюджетному дефіциті і мак-

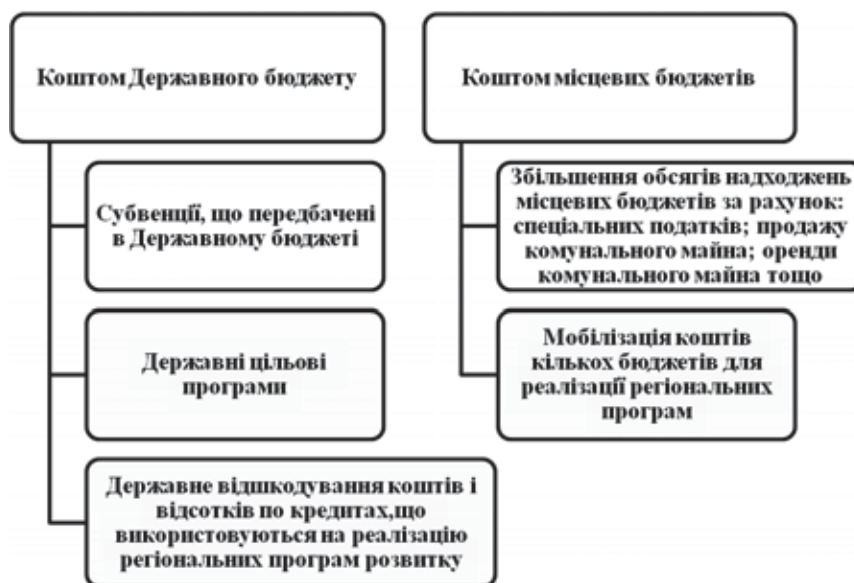

Рис. 3. Джерела підтримки соціально-економічного розвитку регіонів України

Джерело: [5].

роекономічній нестабільності актуалізували необхідність децентралізації функцій держави. Але місцеві органи влади виявилися нездатні адекватно вирішувати завдання, передані на їх рівень, що було викликано різними причинами (в основному відсутністю необхідних інституційних умов) і в цілому це призвело до дискретизації децентралізованого державного управління.

У Центральній і Східній Європі в країнах з транзитивною економікою процес бюджетної децентралізації також має безліч проблем і протиріч. Основним завданням у цих державах є відновлення економічного зростання при обов'язковому збереженні всієї системи соціальних гарантій в наданні суспільних благ. Наявна інформація дозволяє зробити висновок про те, що проведення бюджетної децентралізації в колишніх соціалістичних країнах ознаменувалося певним прогресом, але ступінь досягнутої децентралізації істотно варіюється залежно від рівня розвитку національних систем, справедливості перерозподілу фінансових ресурсів, якості діалогу між центральним урядом і субнаціональними органами влади, від міцності політичного, економічного і фінансового становища самих територіальних утворень. Зокрема, більш помітні успіхи були зафіксовані в Угорщині, Польщі, Чехії та країнах Балтії, де послідовно і ефективно вирішувалися питання забезпечення реальної незалежності формування дохідної частини територіальних бюджетів [2].

Бюджетну політику соціально-економічного розвитку держава реалізує через бюджетні

механізми (реагують на розв'язання стратегічних і тактичних завдань), функціональна структура яких, у тому числі, визначається рівнем розвитку фінансових відносин "держава — регіони". Множинність фінансових взаємозв'язків передбачає існування значної кількості форм, методів і видів їх організації. У контексті цього дослідження бюджетні механізми — це сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів, форм, стимулів та інструментів формування і використання бюджетних коштів у цілях забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону (держави).

Ступінь бюджетної децентралізації визначається за якісними та кількісними критеріями, основні з яких є наступні:

— співвідношення загального обсягу видатків або доходів місцевих бюджетів до державних видатків або до державних доходів відповідно. Такі показники свідчать про фінансову спроможність місцевого самоврядування щодо виконання покладених на них функцій і завдань, а відтак і якість виконання. До держав, у яких місцеві видатки у відсотковому співвідношенні до державних видатків складають більш ніж 50% належать такі розвинені країни світу, як Данія, Іспанія, Швеція;

— співвідношення загального обсягу видатків місцевих бюджетів до ВВП. Цей показник показує, яка частина фінансових ресурсів держави розподілена між суб'єктами місцевого самоврядування. Так, наприклад, якщо його значення більш, ніж 15%, то має місце високий рівень децентралізації. В Європі до країн з високим рівнем децентралізації відносяться

Данія, Швеція, Іспанія, Фінляндія, Нідерланди, Італія;

— частка власних доходів у структурі доходів територіальних громад. Цей показник є кількісним й якісним критерієм фінансової децентралізації. Він свідчить про фінансову самостійність (фінансову автономію) територіальних громад [7].

ВИСНОВКИ

Основними напрямками покращення подальшої бюджетної децентралізації повинні бути:

1. Чіткий вплив місцевих органів влади на ставки як податкових, так і неподаткових надходжень, які формуються на відповідній адміністративно-територіальній одиниці (в такому разі у суб'єктів господарювання буде більше стимулів для сплати податків, на основі яких вони в майбутньому отримуватимуть якісні послуги).

2. Закріплення бюджетних послуг за тим рівнем влади, який є максимально наближеним до кінцевого споживача і який зможе постійно контролювати стан надання таких послуг.

3. Надання місцевим органам влади права виходу на національний фінансовий ринок з метою залучення додаткових фінансових ресурсів (проте тут необхідний жорсткий і постійний контроль за напрямками витрачання коштів).

4. Мінімальні витрати на адміністрування місцевих податків і зборів, основними платниками яких мають бути всі користувачі суспільних благ на конкретній території.

5. Відміна обов'язковості вилучення коштів з місцевих бюджетів у разі перевиконання дохідної частини. Таке перевиконання доцільніше спрямовувати на фінансування короткострокових програм розвитку або нагальних потреб території.

Література:

1. Бондарук Т. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України / Т. Бондарук // Світ фінансів. — 2011. — №2. — С. 168—171.

2. Боярко І.М. Місцеві бюджети у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста: монографія / І.М. Боярко, О.В. Люта, Н.Г. Пігуль. — Суми: Корпункт, 2012. — 92 с.

3. Ворона П.В. Механізми впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток регіону / П.В. Ворона // Теорія та практика державного управління. — 2009. — №2. — С. 7—14.

4. Мярковський А.І. Формування місцевих бюджетів як складова соціально-економічно-

го розвитку адміністративно-територіальних одиниць / А.І. Мярковський // Наукові праці НДФІ. — 2009. — №2. — С. 3—17.

5. Проект "Регіональне врядування та розвиток" [Електронний ресурс] / Канадське агентство міжнародного розвитку (КАМР). — Режим доступу: <http://www.rgd.org.ua>

6. Субботович Ю.А. Бюджетна децентралізація та зміцнення фінансів органів місцевого самоврядування / Ю.А. Субботович // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. — 2013. — № 13 — С. 44—46.

7. Тищенко О.М. Теоретико-методичний аналіз аспектів регулювання міжбюджетних відносин / О.М. Тищенко, К.В. Голякова // Проблеми економіки. — 2012. — № 1. — С. 24—29.

8. Усков І.В. Децентралізація як основа становлення фінансово самоситотельних місцевих органів влади / І.В. Усков // Бизнес-Информ. — 2012. — № 3. — С. 107—111.

References:

1. Bondaruk, T. (2011), "Concept for reforming the local budgets Ukraine", World finance, vol. 2, pp. 168—171.

2. Boyarko, I.M. and Luta, O.V. (2012), *Mistsevi biudzhety u zabezpechenni sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku mista* [Local governments in ensuring socio-economic development], NG Pihul, Sumy, Ukraine.

3. Vorona, P.V. (2009), "Mechanisms of influence of local government on socio-economic development of the region", Theory and practice of public administration, vol. 2, pp. 7—14.

4. Myarkovsky, A.I. (2009), "The formation of local budgets as part of social and economic development of administrative units", Proceedings NDFI, vol. 2, pp. 3—17.

5. RGD Project (2015), available at: <http://www.rgd.org.ua> (Accessed 20 Dec 2015).

6. Subbotovych, Y.L. (2013), "Fiscal decentralization and strengthening of local government finance", Bulletin of Kiev National University named after Taras Shevchenko, vol. 13, pp. 44—46.

7. Tishchenko, O.M. and Golyakova, K.V. (2012), "Theoretical analysis and methodological aspects of the regulation of inter-budgetary relations", Problems of Economics, vol. 1, pp. 24—29.

8. Uskov, I.V. (2012), "Decentralization as a basis for the formation of financial autonomy of local government bodies", Business inform, vol. 3, pp. 107—111.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2016 р.